

ПОДВІРНА О. В.,
старша викладачка кафедри
конституційного права та галузевих
дисциплін
(Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного
господарства та природокористування)

ЯКИМЧУК М. Ю.,
кандидат педагогічних наук,
доцентка кафедри спеціальних
юридичних дисциплін
(Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного
господарства та природокористування)

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.2.15>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано сутність та значення господарсько-процесуальних норм, які становлять окремий інститут господарського процесуального права, зокрема процесуального представництва. Автором визначено поняття, зміст та класифікацію процесуального представництва на види, визначено мету та завдання процесуального представника під час здійснення господарського судочинства, уточнено підстави виникнення та особливості правового регулювання інституту процесуального представництва в господарському процесі. Окремлено особливості окремих видів процесуального представництва з урахуванням кола осіб, які можуть виступати як процесуальні представники в господарському процесі, а також напрями розвитку інституту процесуального представництва.

Охарактеризовано історичні аспекти становлення та розвитку господарського процесуального представництва як самостійну правову категорію галузі господарського процесуального права, спеціально уповноважена в силу закону або договору, на здійснення юридично значимих процесуальних дій від імені та в інтересах іншої особи, яку представляє, чим безпосередньо сприяє забезпеченню та реалізації захисту її законних прав, свобод та інтересів під час розгляду і вирішення конкретної господарської справи; як комплексний правовий інститут системи господарського процесуального права (відносно відокремлена сукупність правових норм вказаної галузі права, спрямована на врегулювання взаємопов'язаних, якісно однорідних правових відносин, що виникають між судом і представником, який здійснює у межах наданих йому повноважень юридично значимі процесуальні дії від імені та в інтересах особи, яку представляє, з метою отримання для останнього бажаного правового результату і сприяння суду у відправленні правосуддя в а господарських справах).

Ключові слова: господарський процес, правовідносини, господарський спір, учасник судового засідання, історія становлення, представник, інститут представництва, адвокат, прокурор.

Podvirna O. V., Yakymchuk M. Yu. Theoretical and legal analysis of the history of the formation of the institute of representation in the economic process

The article analyzes the essence and significance of economic and procedural norms, which constitute a separate institution of economic procedural law, in particular procedural representation. The author defines the concept, content and classification of procedural representation by types, defines the purpose and objectives of the procedural representative during commercial litigation, clarifies the grounds and features of legal regulation of the institution of procedural representation in economic proceedings.

The peculiarities of certain types of procedural representation are outlined, taking into account the range of persons who can act as procedural representatives in the economic process, as well as the directions of development of the institute of procedural representation.

The historical aspects of formation and development of economic procedural representation as an independent legal category of commercial procedural law, specially authorized by law or contract to carry out legally significant procedural actions on behalf and in the interests of another person he represents, which directly contributes to its legal rights, freedoms and interests in the consideration and resolution of a particular business case; as a complex legal institution of the system of commercial procedural law (a relatively separate set of legal norms of this branch of law, aimed at resolving interconnected, qualitatively homogeneous legal relations arising between the court and the representative who performs within its powers legally significant procedural actions on behalf of and in the interests of the person he represents, in order to obtain for the latter the desired legal result and to assist the court in the administration of justice in economic matters).

Key words: *economic process, legal relations, economic dispute, participant of court session, history of formation, representative, institute of representation, lawyer, prosecutor.*

Постановка проблеми. Поняття представництва є дуже поширеним явищем на сьогодні, майже кожен господарський спір включає в себе таких учасників як адвокат та прокурор. По суті це і не дивно, адже особа відчуває себе більш захищеною та впевненою у можливості подальшому виграшу цього спору, оскільки її представник є юридично обізнаним. Також особу можуть представляти і батьки, усиновлювачі та опікуни, але це вже більше стосується недосягненням такої особи процесуальної дієздатності.

У нашій роботі ми хочемо детальніше ознайомитися з інститутом представництва, та проаналізувати історію його становлення.

Виклад основного матеріалу. Для початку варто зазначити, що являє собою поняття представництво. Представництво – вид правовідносин, за яким одна особа (представник), набуває повноважень здійснювати захист та представляти інтересів від імені іншої особи, яку він представляє у судовому спорі. Господарський процесуальний Кодекс визначає, що сторони (позивач та відповідач), третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь в судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника [1, ст. 56].

Представники можуть бути законними – батьки, усиновлювачі, опікуни та інші особи, які є законодавчо визначені, та представники за договором – в основному це адвокат.

Господарський процесуальний кодекс надає перелік осіб, які не можуть бути представниками:

- особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, який розглядає справу.
- особа, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя.

– судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники [1, ст. 59].

Представництво у господарському спорі можливе у будь-якій справі, що розглядається господарським судом у порядку господарського судочинства, на всіх його стадіях. А отже, судове представництво – це правовідношення, в силу якого одна особа (судовий представник) здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах сторони або третьої особи, внаслідок чого безпосередньо в останнього виникають права і обов'язки [2, с. 706].

А. Раковчен зазначає, що представник у господарському судочинстві покликаний виконувати дві основні функції: 1) захищати права та інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правонаступництво); 2) представляти таких осіб, бути їх повіреними (здійснювати процесуальне представництво) [3, с. 254] і ми повністю погоджуємося з цією думкою, адже основне завдання представника – представляти інтереси особи-довірителя.

Представництво можна розглядати у декількох аспектах, зокрема:

1. Правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана, або має право, вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства.

2. Правовідношення, відповідно до якого одна особа (представник) на підставі набутих нею повноважень виступає і діє від імені іншої особи, яку представляє, створюючи, змінюючи чи припиняючи безпосередньо для неї цивільні права та обов'язки.

3. Представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в господарському процесі.

4. Прокурор, який бере участь у справі, несе обов'язки і користується правами сторони, крім права на укладення мирової угоди [4, с. 236].

Щодо історії становлення інституту представництва в господарських спорах, то варто вказати, що непростий шлях пройшов інститут процесуального представництва у кінці XIX – на початку XX ст.ст. – від закріплення у Судових статутах основ професійного представництва та поділу адвокатів на присяжних та приватних повірених, скасування Декретом № 1 присяжної адвокатури та прокуратури до одержавлення та політизації інституту процесуального представництва у 20-х рр. XX століття. Про позитивні зрушення у господарській сфері та цілеспрямований розвиток арбітражного законодавства мова починає йти з 30-х рр. XX століття. Цікавою особливістю як у 30-х, так і в 70–80-х рр. було надання прерогативи у представленні інтересів юридичної особи в арбітражному процесі працівникові заінтересованого підприємства, що обумовлювалось кращою обізнаністю зазначеної особи у господарській діяльності сторони. Соціально-економічні зміни, які відбулись за роки незалежності України, зумовили перебудову як у політичній сфері, так і в регулюванні правових відносин. Таким чином, на кожному історичному етапі інститут процесуального представництва піддавався певним змінам, які відповідали існуючому суспільному ладу, економіко-політичній ситуації, що, у свою чергу, були основними рушіями розвитку законодавства та судової системи [5, с. 15].

Можна виділити такі етапи розвитку інституту представництва в господарському судочинстві:

1. Період Римської Імперії;
2. Період Київської Русі;
3. Період Польсько-литовського князівства;
4. Дореформенний період.

Під час першого періоду відбулося саме зародження інституту представництва, як таких положень щодо представництва особи іншою особою (представником) не було регламентовано, але варто зазначити, що саме в цей період було створено базу інституту представництва.

Другий період характеризується межами існування Київської Русі. Під час цього періоду відбулося саме пристосування норм звичаєвого права до правової системи саме феодальної держави. В цьому періоді існувала норма, яка зобов'язувала особисту участь кожного учасника спору, тобто як бачимо як такого прямого представництва не існувало, але рідним учасників сторін дозволялося свідчити про певний факт та подію і в певній мірі таку дію можна прирівняти до функції захисту яку на сьогодні виконує представник особи в господарському спорі, та варто зазначити відмінність, що в Київській Русі таке «представництво» не мало законодавчого підґрунтя і його виконання базувалося на родинних та приятельських зв'язках.

Період Польсько-литовського Князівства розпочався коли відбулося падіння панування Київської Русі. Основними нормативними документами того часу були Литовські Статути та Магдебурзьке право (право міст на самоврядування). В цей період характерним було те, що суд вислуховував обидві сторони, розглядав докази, опитував свідків. До участі у процесі допускався прокуратор – адвокат. На відміну від державних судів, адвокат у таких судах виконував роль не представника, а правозахисника сторони. У судовому процесі в українських магдебурґіях спостерігається вплив українського (місцевого) звичаєвого права на іноземне за своєю природою. У Литовських Статутах вперше про адвокатів було згадано 1529 року, а у Литовському Статуті 1588 року було детально описано діяльність прокурора, адвоката, їх відповідальність через завдання школи для клієнта, а також було введено таку норм, як забезпечення державного захисника для незаможного та убогого шару населення. У даному періоді бачимо певний збіг з представництвом у нашому часі, а саме наявність представництва за договором, тільки в період Польсько-литовського Князівства цей документ називався не договір, а доручення.

Четвертий період характеризується наявністю такого хоч і офіційно не закріпленого, але важливого документу як «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. Документ досить чітко, як для того часу регламентував діяльність адвоката, повноваження та вимоги, яким він повинен відповідати: чоловік, повнолітній, без розумових та психічних відхилень, християнин, фізично дужий, виходець з світського стану [6].

Як бачимо з вище викладеної інформації інститут представництва пройшов декілька етапів свого становлення в юридичній системі України і нарешті завершив цей процес у тій формі, яку сьогодні визначено законодавством, а саме Господарським процесуальним Кодексом України.

Висновки. Отже, у нашій роботі ми досліджували історію становлення інституту представництва у господарському процесі. На основі аналізу законодавства вдалося виокремити такі теоретичні положення як: 1) представники здійснюють функцію представлення та захисту осіб-довірителів у господарських спорах, відповідно до цього можна виокремити представників за законом та за договором; 2) було виділено, хто не може бути представником. Також проаналізовано етапи запровадження інституту представництва на території України. На основі даної інформації можемо зробити висновок, що саме завдяки Польсько-литовському та Дореформованому періоду ми маємо сьогодні інститут представництва, адже саме в ці періоди було закладено основні норми, які закріплювали засади діяльності адвокатів, прокурорів, їх відповідальність у разі завдання школи клієнту, а також вимоги до них. Звісно не можна нівелювати періоди Римської Імперії та Київської Русі, адже якби витоки зародження інституту представництва не почалися в часи цих періодів, то відповідно в Польсько-литовському та Дореформованому періодах не було б чому удосконалюватися і можливо на сьогодні ми мали б інститут представництва в іншій формі.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Резнікова В.В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 706 с.

3. Раковчен А.А. Представництво в господарському процесі АЕРО – 2020. Повітряне і космічне право: [Матеріали всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. Київ, Національний авіаційний університет, 20 листопада 2020 р.] Том 2. Тернопіль: Вектор. 266 с. С. 254-256.
4. Гакман Т.В. Представництво в господарському процесі, Правові реформи в Україні частина 1, 2013 р. С. 235-236.
5. Святоцький О.Д., Захарченко Т.Г., Сафулько С.Ф. Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката. Правова держава. 2008. С. 15-21.
6. Россильна О.В. Історія становлення інституту представництва в господарському процесі, *Часопис* Київського університету права 2013 № 2. С. 218-222.
7. Господарське процесуальне право України: Підручник / За ред. О.І. Харитонові. К.: Істина, 2009. С. 104-107.
8. В. А. Кройтор. Господарський процес : навч. Посіб. Харків, 2020. 328 с.

